

KNUT PEDERSENS TUFFA BALANS AKTER

Ett behärskat inlägg om ett norskt **katederlejons** smärtsamma erfarenheter – och om 1970-talets politiska **avgrundsvänster**

utformat av
Mats Parner

☺☺☺ Sedan urminnes tider är Dag Solstad en med rätta uppskattad och allmänt respekterad författare väster om kölen. Hans litterära produktion är omfattande med romantriptyken om de norska (andra världskrigs)åren, skriven 1977-80, som en höjdpunkt bland många. Lyckträffar i dubbel bemärkelse är också de fem volymerna om VM-turneringarna i fotboll åren 1982-1998 med Jon Michelet som trogen medspelare och träget bollplank.

Just nu filmas min egen deciderade Solstads-favorit, **Gymnasielärare Pedersens redogörelse för den stora politiska väckelsen som har hemsökt vårt land**, förhoppningsvis med glimtar i kameraögonen och enligt uppgift med en viss Kristofer Joner i titelrollen. Premiären tros äga rum någon gång år 2006. Boken skrevs för hela 23 år sedan, kom på svenska 1985 (Norstedts) och analyserar 1960- och, framför allt, 1970-talets inflytelserika vänsterrörelse i Norge så som den tog sig ton och gestalt i det Mao-inspirerade AKP(m-l).

Detta partis blågula systerrörelse hette vid samma tid SKP. Den östasiatiska pendangen skrevs i sin tur KKP, uttytt "Kinas Kommunistiska Parti". Där var medlemsantalet aningen större...

Skildringens kvinnliga huvudfigur lystrar till namnet "Hilde" under själva partimötena och till Nina Skåtøy i de mer externa kontexterna (vilka avgjort ägde existens i norska småstadsidyller av Larviks typ). Mamsell Skåtøy är fö den som disponerar romanens huvudnyckel. På sid 209 avslöjar hon nämligen med en röst som är allt annat än mörk- och klangfull:

"Jag har nu arbetat i nästan fem år vid Brynje trikotasje-fabrik. Under hela denna tid har jag bara lyckats värva /min vän/ Unni Langmoen som prenumerant på Klassekampen."

Ja, så lyder alltså nyckelrepliken, och den kan onekligen förefalla schablonmässig och kemiskt befriad från all slags inre och yttre dramatik. Men det stämmer händelsevis inte: till bilden hör att trikoarbetare Skåtøys mollstämda bekännelse är frukten av att väninnan, Unni L, just vägrat förlänga sitt abonnemang på Klassekampen, de norska marxist-leninisternas stolta flaggskepp. "Tro inte att jag är kritisk till innehållet, men jag hinner ju aldrig läsa tidningen!"

Men i långt högre grad är Nina Skåtøys vemodiga prenumerationsbikt det logiska resultatet av en helvetes massa annat, inte minst tio års heroisk kamp i vått och torrt för Rrrrevolutionen.

Låt oss belysa det påståendet genom att rekapitulera ett par av hennes vägval genom tillvarons blindskär. Spänn fast säkerhetsbältena:

Redan tidigt på 1970-talet, saligt i åminnelse, anländer professorsdottern och nytexaminerade läkaren Nina S, just 26 fyllda, till den yrvakna industristaden Larvik från det Kristiania som de senaste åttio åren hetat Oslo. Med sitt glödande engagemang blir hon per omgående den lokala m-l-rörelsens okrönte frontfigur. Hon agerar som vore hon en "norsk

kines” och är i den rollen obrottsligt lojal mot den egna partiledningen. Doktor Skåtøy är kort sagt ”förelöperkan”. Hon är totalt humorfri, självutlämnande puritansk, konsekvent ut i fingervantarna och sina uppdrag fullkomligt hängiven. Intet av detta avhåller henne från diverse finjusteringar, snarare tvärtom: när demonstrationståget på ”Första maj” räknar futtiga 61 vilsna själar, så läser vi 85 i Skåtøys rapport till Högkvarteret: ”självfallet kan vi inte låta barnvagnarna försvinna i tomma intet!”

Vid sin ankomst till Larvik inleder fröken Skåtøy en kort men intensiv kärleksförbindelse med partikollegan och självaste berättarjaget – den oskuldsfulle magister Pedersen – som hon dock överger utan förklaring (och utan synbar orsak) efter deras amorösa excesser. I gengäld vittnar doktor S beredvilligt om sina erotiska snedsteg med den arme lektorn ... på ett kommunistiskt sommarläger ett par mil norr om den värmländska solstaden Karlstad:

”Dekadans, elände, dekadans, borgerlig högeravvikelse och falsk klasståndpunkt, självkritik, självkritik, aldrig mer gör jag något så fatalt igen!” (Viskningar, applåder, bifall, leverop.)

För att styrka sanningshalten i detta sitt vittnesmål sluter sig kamrat NS till den tomt bullrande tunnan Jan Klåstad, genuin arbetare av omisskännligt Frank Baude-snitt med exklusiv tillgång till ”den rätta linjen” i varje politisk stridsfråga. Men också Klåstad gör henne snart besviken.

Ett stycke in på 70-talet kommer så den vändpunkt som blir den slutliga i Nina Skåtøys knappt 30-åriga liv. Hon ger upp sitt invanda näringsfång, läkaryrket, och gör en omvänd klassresa på samtida m-l-maner genom att bli sömmerska på ”Brynje trikotasjefabrik”. Allt det värdefulla finns ju ändå inom arbetarklassen – och att ena sig med folket och ”tjäna folket” är och förblir varje kommunistis förbannade skyldighet! *”Ikke sant?”*

Jovisst, och efter närmare fem år kan som sagt det revolutionära slutstrecket äntligen dras:

”Under alla dessa år har jag bara lyckats värva en enda prenumerant på Klassekampen!”

Man kan tycka vad man vill om detta storstilade fiasko, men doktor emeritus N Skåtøy tillhör, som vi redan antytt, inte sitt lands underhållningsdetalj, och hon skrattar sällan på kommando. Revolutionen är hennes allt. Till den ändan finns inte oväntat ett laddat eldvapen bland hennes timliga lösören. Trots att dagen R är avlägsnare än någonsin gör miss Skåtøy, konsekvent som hon otvivelaktigt är, bruk av vapnet, tyvärr inte på det sätt som hon ursprungligen avsett.

Ett pistolskott brinner av i den stilla Larviks-natten.

Partikamraten Werner Ludals livsresa blir en annan. Inledningsvis är han en av gymnasielärare Pedersens mest talangfulla adepter, skriftlärd, trosviss, vitglödgad i sin avsky mot all borgerlig formalism och ytterligt förtrogen med innehållet i ”Maos lilla röda”. Sin ringa ålder till trots är han en av stöttepelarna i m-l-avdelningen, smartare och mer analytisk än den äldre Skåtøy och minst lika oresonlig. Även Ludal väljer att ”proletarisera” sig i mitten av 70-talet. Han överger Tekniska Högskolan och civilingenjörldrömmarna, blir fabriksarbetare i hemstaden, uppbyren strejkledare, politisk kommissarie och så småningom var (höger)mans niding. Men på tröskeln till 80-talet är Werner L inte längre en och densamme. Han ansöker om medlemskap i s-partiet och tror sig i det läget veta precis vad han gör – ja, i det läget liksom i alla tidigare lägen.

Jag återvänder på förekommen anledning till kamrat Ludal i slutet av denna text.

Knut Pedersen själv, lokalt känd som ”Josef Stalins språkrör”, som ”Larviks Pol Pot” och som ”ungdomens förförare”, är inte bara det oefterhärmliga berättarjaget; han är August Bondesons **Skollärare John Chronsough** (1897) upp i dagen. Hans (lärdoms)högfärd slår alla tidigare rekord, och hans troskyldighet, naiva stil och ordrikedom trotsar all brevskrivning. Ändå, eller just därför, ter han sig ingalunda osympatisk. Liksom Werner L är Knut P väl värd en mässa.

☺☺☺ Alla som önskar ventilera det remarkabla vänsteruppsving som brukar dateras ”1968” gör klokt att erinra sig den tidens (dramatiska) scenarier: i Vietnam inledde FNL den segerrika Tet-offensiven efter år av envis motståndskamp; i Mittens Kina startade ordförande Zedong sin ”stora proletära kulturrevolution” och chockade en hel värld; i Frankrike enades studenter med arbetare i helgjutna fronter och skrämde vettet ur de besuttna; i Tjeckoslovakien visade Lenins sentida arvingar att kommunismen i sovjetrysk tappning var exakt så monstruös och auktoritär som belackarna hela tiden påstått. Vilda industristrejker, kroniska polisövergrepp, ”almarna åt folket”, tenniskravaller nere i Båstad och en spektakulär ockupation av Stockholms kårhus var de efterskalv och svallvågor som nådde kuststräckor och inländer här i Mellanmjölkens land.

Ja, det myllrade och kryllade i alla hörn. Nästan allt föreföll möjligt. Tillvaron påminde om en jättelik myrstack, där inte ens barren längre togs för givna. Politiska grupperingar och kottier uppstod och nybildades ute på vänstra strandkanten nästan varje månad, tidvis ännu oftare.

Organisationer som KFML (fr o m 1973 SKP), norska AKP(m-l) och en rad snarlika skapelser i Syd- och Centraleuropa var undantagslöst marxist-leninistiska barn av detta omvälvande och kaotiska tidsskede. Dessa barn slog genast följe med Hegels världsande och trodde sig vara ett med Framtiden. De ställde sig med beslutsamt minspel i historiens enda sanna färdriktning!

Jag tillhörde själv de invigdas skara och kan alltså ge koncisa och hederliga besked!

Men närmare besett hade de ovannämnda partibildningarna aldrig något reellt intresse vare sig av samtiden eller framtiden. Snarare var det förgångna (storhets)tider som hänförde. Man knöt medvetet an till konventioner och traditioner från 1920- och 30-talen och framför allt slöt man sig till/litade till alla de analyser som bar det kinesiska kommunistpartiets, KKP:s, signum. Ty bara i Kina (och möjligtvis Albanien) var de socialistiska idealen äntligen på väg att realiseras – d v s i den mån de inte *redan* förverkligats på just kinesiska orter och ställen.

Den politiska och psykologiska bindningen till Kina och KKP fick naturligtvis icke önskvärda följder. Bland det allvarligaste var att marxist-leninisternas demokratiuppfattning förvreds och förvändes. Att demokratiska landvinningar i praktiken lyste med sin frånvaro i Maos kinesrike var en kritik som aldrig bemöttes med tillbörlig respekt. Vi ansåg att Kina var socialistiskt och *just därför* också demokratiskt – med automatik och per definition! Ingen gjorde sig besvär att reflektera över den motsatta tesen, den långt mera sannfärdiga:

Kina saknar politisk demokrati och är *just därför* icke-socialistiskt!

Bilden komplicerades av att ytterst ömtåliga skilsmässoförhandlingar hade inletts mellan KKP och SUKP (Sovjetunionens Kommunistiska Parti) redan på 1960-talet, då kommunismen som enhetligt världsblock i realiteten sprängdes i bitar. I Den stora polemiken lanserade Mao-Kina, delvis av taktiska skäl, den mycket fantasifulla propagandateorin att Sovjetväldet hemsökts av en ”borgerlig kontrarevolution” åren efter Josef Stalins död och

sedan degenererat, skiftat färg och artat ur med blixstens hastighet och slutligen transformerats till, som det hette, ”en diktatur av Hitler-typ”.

Även detta bete svaldes tacksamt av de europeiska m-l-grupperna. Den kinesiska propagandan var synnerligen effektiv och arbetade ständigt för högttryck.

Men den 9 september 1976 hade livssanden runnit ut i Mao Zedongs timglas, och sedan följde händelserna slag i slag i det forna ordföranderiket, den ena mer besynnerlig än den andra. Med den frånstötande kampanjen mot ”De fyras gäng” sprack den kinesiska utopin en gång för alla, och i samma stund var också AKP(m-l):s, SKP:s (med fleras, med fleras) öden beseglade.

☒☒☒ Werner Ludal, den självtänkande entusiasten, inser till slut att det förhåller sig just så och skriver således (således?) in sig i Larviks Socialdemokratiska partiavdelning någon gång i 30-årsåldern. Sina mått och steg redovisar han för sin gamle gymnasielärare, en illa berörd och smått lamslagen lektor Pedersen. ”Det politiska förfallet i Sovjetunionen”, hävdar Ludal, ”alla de ‘oönskade verkningarna’, förbrytelserna, partidiktaturen, terrorn, utrensningarna, allt sådant följer med nödvändighet av Lenins politik och Lenins idéer, och fenomenen skulle ha uppstått oavsett vem som än hamnat vid maktens köttgrytor – Stalin, Trotskij eller någon tredje. Det är inget fel på den socialistiska drömmen; det är i stället m-l-teorierna som inte håller måttet.”

Till skillnad från Ludal förmår doktor Skåtøy inte analysera sina politiska ställningstaganden i intellektuella termer, varav skottet i Larviks-natten. Icke desto mindre är/var Nina S på sitt sätt en hjälte eller snarare en hjältinga. Det fanns många sådana på hennes tid – folk som kämpade till sista blodsdropparna i hyresgäst- och fackföreningar, i miljögrupper, i solidaritetsrörelser, i kulturfronter o s v. Var finns deras motsvarigheter i dag?

Rätt häftigt är det trots allt att Dag Solstads bok skall bli film. Den rullen missar vi inte, om vi så tvingas cykla på vatten ända till Trondheim! Knut Pedersens balansgång på slak lina mellan politisk genialitet och politisk stupiditet torde ha alla chanser att bli en höjdare!

Mats Parner

